

УДК 37.035

Лопухівська А.В,
канд. педагогічних. наук,
ст. науковий співробітник лабораторії сільської школи
Інституту педагогіки АПН України,

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ У КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Сучасна гуманістична парадигма освіти визначає пріоритет становлення особистості професіонала і громадянина, задоволення освітніх потреб дитини. Це означає, що перед школою стоїть завдання – забезпечити входження індивіда в культурний простір через канал освіти. Адже школа у сільській місцевості завжди відзначалася своєю поліфункціональністю. Ця функція освітніх закладів особливо посилилася саме тепер, в умовах недосконалої системи місцевого самоврядування, розбалансованого господарства, бездіяльності будинків культури і бібліотек.

Основна увага педагогів звернена на створення загальнокультурного простору навчання і виховання, який забезпечує принцип діалогу і взаємодії культур, їх багатогранності. Кожна школа має свій варіант загального культурного простору, який нині стає однією із вирішальних умов розвитку особистості. Необхідно привчати дітей сприймати сучасний культурний простір як закономірну еволюцію багатьох людських співтовариств.

Як результат і передумова соціалізації, культура особистості є не просто сукупність знань і переконань. Це якісно визначений спосіб життєдіяльності, який є втіленням внутрішніх якостей особистості. Діалектика процесу соціалізації полягає в тому, що особистість не є пасивною щодо соціокультурного середовища. Володіючи соціальною активністю та відносною самостійністю, вона вибірково ставиться до зовнішніх обставин у процесі засвоєння соціального досвіду.

Отже, засвоєння учнем соціального досвіду неможливе без його приналежності до певної культури, оволодіння мовою та мовленням. Завдяки мові як засобу спілкування індивідуальна свідомість людини збагачується досвідом інших людей. У процесі суспільної діяльності розвиваються здібності до самопізнання та пізнання іншої людини, учні вчаться володіти технікою спілкування. Саме через діяльнісний підхід в освітньому процесі учень бере участь у моделюванні явищ суспільного життя, засвоює навички комунікації. З цією метою пропонується моделювання проблемних ситуацій, створення індивідуально-групових програм навчання спілкуванню, впровадження факультативів з культури спілкування. Все це збагачує досвід спілкування учнів, що досить важливо для сільської школи.

Слід підкреслити, що полікультурна освіта передбачає організацію життєдіяльності учнів, що забезпечує ознайомлення з культурою народів, що живуть в одній країні, створення умов для виникнення між ними почуття довіри, вміння взаємодіяти. Полікультурне виховання не заперечує національне, адже разом вони розглядаються як органічні складові єдиного процесу, який забезпечує більш глибоке розуміння як національних, так і загальнолюдських моральних цінностей.

В епоху синтезу культур, акцент має робитися не на первинності української культури і мови, а на єдності, універсальності культур світу. Як зазначається, “процес передачі досвіду одних поколінь іншим забезпечує народознавчий підхід до здійснення виховного процесу, що ґрунтується на всебічному і глибокому вивченні всього культурно-історичного розвитку рідного та інших народів” [2, 12].

Інтеграція до євроосвітнього простору, адаптація молоді до культурного середовища має відбуватися через універсальний компонент різних культур. Усі національні системи освіти, які вирішують свої внутрішні задачі, будують спільний культурний простір як полікультурний, тобто складний, комплексний.

Культурне самовизначення є однією зі складових частин соціалізації особистості. Воно виникає в результаті спілкування з іншими членами співтовариства, спочатку в просторі конкретної субкультури (в сім'ї, найближчому оточенні) і є результатом їх взаємодії. Від визначення в культурі залежать взаємні стосунки учня з оточуючими людьми, ставлення до особистої діяльності, усвідомлення власної індивідуальності.

Соціалізація охоплює всі процеси залучення до культури, комунікації і навчання, з допомогою яких особистість набуває здатності брати участь у суспільному житті. Знайомство з новою культурою, її мовою дає учневі можливість краще зрозуміти світ, усвідомити його багатогранність. Мова визначає різні форми і способи комунікації людей з різних культур, дає можливість знайти спільності і відмінності між ними.

Як відомо, західна і східна культури мають різні стратегії суспільного розвитку, різні підходи до соціалізації особистості. Якщо західна зорієнтована на зміну середовища проживання, то східна культура зорієнтована на зміну себе, своєї культури. Опановуючи іноземну мову, а разом з нею і культуру іншого народу, особистість отримує можливість ознайомитися з іншими цінностями зсередини, прийняти їх у свій духовний світ.

Таким чином, принцип полікультурності в освіті знаходить свій вияв у практиці навчального і виховного процесів, зокрема у застосуванні проектних технологій. Ефективність реалізації навчальних проектів забезпечує технологічний підхід, який передбачає спосіб організації навчального процесу з послідовною орієнтацією на чітко визначені цілі, моделювання процесу, кінцевого результату, способів його досягнення. Актуально звучать слова В.О. Сухомлинського «важливим завданням навчально-виховної роботи сучасної школи є те, щоб знання, які опановують учні, не залишалися мертвим вантажем в їхніх головах, а ставали засобом громадянської активності» [3,363]. Виявлення індивідуальних ресурсів

кожного учня, прогнозування його змін може забезпечити реалізацію його можливостей.

Будь-який навчальний проект повинен бути соціально адаптований, щоб забезпечити кожній дитині індивідуальну траєкторію розвитку з урахуванням її психофізіологічних особливостей, здібностей, нахилів. Протягом останніх років висловлюється думка, що дітей слід не стільки навчати конкретних знань, скільки організувати їх для пізнання навколишнього світу. Необхідна організація навчальної діяльності, яка б сприяла не простій передачі знань, а розвитку аналітичних здібностей школярів, пізнавальних умінь.

У процесі впровадження творчих проектів розвитку соціально активної особистості необхідно враховувати педагогічні традиції області, виховувати учнів на прикладі історії села, спиратися на краєзнавчий матеріал і культурне багатство краю. Вибір тематики проектів учителі визначають з урахуванням навчальної ситуації з конкретного предмета, а в проектах для позаурочної діяльності тематика пропонується учнями і відповідає власним інтересам.

Досить плідним є досвід сільських шкіл, в яких соціальні проекти реалізуються, спираючись на учнівське самоврядування. Обґрунтовуючи вибір творчого проекту, учні не тільки використовують свої знання і життєвий досвід, а й вчаться чітко і правильно висловлювати свої думки. Наприклад, у Ковчинському навчально-виховному комплексі Ковчинської сільської ради Куликівського району Чернігівської області (директор Халімон Н.М.) існують власні проекти, серед яких варто виділити чотири: “Школа сприяння здоров’ю”, “Реалізуємо права, виконуємо обов’язки”, “Творча обдарованість”, “Школа радості”.

Зокрема, соціальний проект “Реалізуємо права, виконуємо обов’язки” спрямований на формування правової культури серед вихованців, прищеплення поваги до прав і свобод людини й громадянина, підвищення рівня самоповаги й самоконтролю, створення атмосфери довіри і підтримки. Вчитель допомагає учневі пізнавати та сприймати моральні, правові та інші

соціальні норми, засвоювати духовні цінності, знання і навички, які необхідні для професійної діяльності, для розвитку творчих якостей.

Визначальним є положення про те, що особистість, додержуючись моральних норм в обставинах, які постійно змінюються, повинна мати певні орієнтири для визначення лінії своєї поведінки. Відсутність чіткої соціальної детермінації поведінки дитини висуває вимоги до її власної визначеності, самостійності.

Для консолідації навчально-виховного середовища на основі спільних цінностей, потрібний високий рівень загальної культури, педагогічна культура й значний творчий потенціал. Навчально-виховне середовище має забезпечити емоційно-психологічну захищеність і душевний комфорт особистості. Адже, як вважають вчені, соціалізувати дитину – це насамперед, навчити її жити у злагоді із собою та навколишнім світом. Соціальна активність стає узагальненим індикатором соціалізації особистості.

Отже, учень стає активним учасником процесу соціалізації, використовуючи соціальний досвід попередніх поколінь, враховуючи особливості ментальності українського народу, культурні надбання інших народів світу.

Соціальне виховання, існуючи в прогресивному суспільстві, має на меті соціальне й особистісне вдосконалення. Ідеалом виховання, як вважав Гомер, є “людина розумних слів і гідних справ”. В цілому, соціальне середовище є “концентрацією людської культури”. Видатні філософи й педагоги античності Піфагор, Сократ, Платон, Арістотель шукали основи соціальної стабільності в соціальному вихованні. Розвиток індивідуальної свідомості людини був для них виключно соціальним питанням; наголошувалося на знаннях, розумі людини.

Важливим у соціальному розвитку особистості є оволодіння навичками поведінки, сприйняття та засвоєння загальнолюдських та національних цінностей. Село якраз і залишається джерелом національної свідомості й природним середовищем збереження національної ментальності, традицій,

мови. Хоча останнім часом спостерігається атмосфера пониженої соціальної активності людей, втрата багатьох культурних та духовних традицій.

Особистісно орієнтована модель навчання і виховання потребує кардинально іншого трактування мети, змісту, форм та методів і розгляду цього процесу – як залучення дитини до світу людських цінностей через формування в неї базису особистісної культури. З учнями середнього шкільного віку використовуються діалогічні методи навчання та виховання, а саме: дискусії, колективне обговорення проблеми, соціальні та політичні ігри, тренінги тощо. Підлітками більше цінується та діяльність, яка дозволяє їм спілкуватись один з одним, адже для них головне – самоствердження, дія.

Оскільки особливістю школи у сільській місцевості є нерозривний зв'язок навчальної і виховної роботи, то слід зауважити, що на організацію виховної роботи впливають багато чинників, зокрема географічне розміщення сільської місцевості, специфічні демографічні умови, низький рівень культурних послуг села. На якості виховної роботи позначаються також рівень збереження національної культури (фольклор, народні традиції, свята, обряди, звичаї, народні ремесла) та характер спілкування, взаємини між вчителем і учнями, між школою і громадою села.

Стосунки між вчителями і учнями у малочисельних сільських школах є більш відкритими, діалоговими, ніж у великій школі. Оскільки школа зараз чи не єдине джерело культури на селі, то будь-який виховний захід – завжди подія в житті села.

Специфіка малочисельної школи вимагає особливої уваги до організації позакласної діяльності, що враховує запити та інтереси дитини. Цьому слугують різновікові предметні й художні гуртки, клуби, творчі групи (напрямок роботи відповідно зумовлює їх назву), виставки творчих робіт, читацькі конференції. У малочисельних школах до будь-якої позаурочної роботи залучаються всі учні школи.

Наприклад, у Жуківцівській школі 1-11ст. Обухівського району Київської області (директор Басенко В.А.) на основі пошукової роботи

школярів, збирання фольклорного, народознавчого матеріалів діє краєзнавчий музей, який створювали учні, батьки, вчителі. Він залучає школярів до глибокого вивчення історії, культури, побуту, звичаїв і традицій рідного краю. У школі діють гурток м'якої іграшки, спортивні секції, гурток юннатів, ансамбль ложкарів, виставки дитячих малюнків. Завдання педагогічного колективу – організувати навчально-виховний процес так, щоб він сприяв розвиткові активності, самовдосконаленню, здобуттю власного досвіду.

У той час, коли дитячі організації витіснені з багатьох шкіл, тут діє дитяча організація “Козачата” Значна увага в школі приділяється козацькому вихованню, вивченню історії козацтва, звичаїв, традицій. З цією метою щороку на свято Покрови Богородиці відбувається традиційне дійство “Козацькі забави”, проходять спортивні змагання “А нумо, козаки!” Отаман очолює шкільну козацьку організацію. Координуючим центром організації є кошова рада. Учні кожного класу об'єднані в курені, на чолі з курінним отаманом. Таке самоврядування робить шкільне життя змістовним, творчим. Адже формування соціальної активності неможливе без залучення учнів до участі в управлінні шкільними справами через організацію учнівського самоврядування. Система самоврядування може набувати будь-яких форм у конкретному навчальному закладі, але вона повинна функціонувати так, щоб кожний учень розвивався та ставав соціально успішною особистістю.

Доцільно створювати мережу гуртків для опанування традиційними народними промислами, зокрема, з навчання учнів рукоділля, ткацтва чи лозоплетіння, різьблення по дереву. Адже характерною особливістю життєдіяльності сільських школярів є систематичне залучення їх до трудової діяльності.

Педагоги повинні допомогти школяру уявити цілісність світу, взаємозв'язок всіх світових процесів, усвідомити себе частиною цього цілого. “Потрібно зрозуміти, що майбутнє Землі залежить від того, як до нього будуть ставитися сьогоднішні діти, які стануть дорослими. Якщо вони зуміють відчувати себе землянами, оволодіють планетарним мисленням, то

вони зуміють зберегти планету від катастроф і катаклізмів, які передбачаються. А поки сьогодні особливо важливі інтегровані процеси в освіті, які здатні створити цілісну картину світу, формування стійкого інтересу до загальнолюдських проблем, створення в кожній школі атмосфери громадянського миру і національної злагоди” [1,114].

Навчально-виховний процес, зорієнтований на родинність, підвищує роль життєвої і соціальної компетенції учнів. Обізнаність із особистісними особливостями, побутовими умовами життя, стосунками у сім’ї уможливорює індивідуальний підхід до кожної дитини і її родини, особливо – у сільській школі, де слід дбати про підвищення культурного рівня учнів, готувати їх до життя в умовах ринкових відносин, виховуючи хазяїна своєї землі.

Позитивних результатів можна досягти, коли учні матимуть можливість вільно обирати способи діяльності для задоволення своїх інтересів, а педагоги створюватимуть атмосферу доброзичливості та взаємодопомоги. Усвідомлення школярами своєї причетності до розв’язання важливих громадських справ є ознакою їхньої активної позиції у дорослому житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Караковский В.А. Воспитание... Воспитание... Воспитание...Теория и практика школьных воспитательных систем /Караковский В.А., Новикова Л.И., Селиванова Н.Л. -М.: Педагогика, 1996.
2. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання. – К.: Освіта, 1997.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. У 5 т. – Т.5. Статті. – К.: Рад. шк., 1977.

У статті розкривається проблема соціальної активності учнів сільської школи. розглянуто питання соціалізації учнів, що охоплює процес залучення їх до культурних цінностей.

Ключові слова: соціальне становлення, соціалізація, соціальний розвиток, сільська школа.

Развитие социальной активности учащихся сельской школы в культурологическом измерении современного образования

В статье раскрывается проблема социальной активности учащихся сельской школы, рассматривается вопрос социализации учеников, который охватывает процесс приобщения их к культурным ценностям.

Ключевые слова: социальное становление, социализация, социальное развитие, сельская школа.

Lopuhivska A

The development of social activity of the rural school pupils in culturological frame of modern education

The article deals with the problem of social development of the rural school pupils. The author looked out the pupils socialization as the process of their united to the cultural values.

Key words: social becoming, socialization, social development, rural school